

A NEMZETKÖZI VALUTAALAP: BRETTON WOODS, SAVANNAH ÉS KEYNES ÉS WHITE TRAGIKUS HALÁLA I.

SZAKOLCZAI GYÖRGY

Ez a cikk e szerző két előző írásának [Szokolczai, 2016, 2017] a folytatása. Ezek közül az első Keynes életútjával foglalkozik élete utolsó szakaszáig, a II. világháborúig, és azt az álláspontot képviseli, hogy Keynes egész életútja és összes műve utolsó vállalkozása, a Valutaalap létrehozásnak kezdeményezése, és utolsó műve, a világgazdaság keynesi rendjének, az általános nemzetközi elméletnek a megalakítása felé mutat. A második tanulmány a Valutaalap kialakulásának legfontosabb előzményeit és a Bretton Woods-i konferencián létrejött megállapodás cikkeit ismerteti. E második cikk legfontosabb elemei Keynes első és második [Keynes, 1942a, 1943b], valamint White első és második [White, 1942, 1943] tervezete, továbbá az egyeztetés során létrejött Közös nyilatkozat [Joint Statement, 1944] és a Bretton Woods-ban elfogadott Megállapodás cikkei [Articles of Agreement, 1944]. Ez a második cikk tárgyalja és értékeli ezt a hat anyagot, függeléke pedig közli rövidített szövegüket. Jelen tanulmány legelőször a második, ezt megelőző cikkben bemutatott hat anyag létrejöttének körülményeit és az ezt a folyamatot lezáró Bretton Woods-i konferenciát ismerteti.

Bretton Woods után Keynes az angol-amerikai hiteltárgyalásokkal foglalkozott, és megszerezte hazája számára azt a kölcsönt, amely lehetővé tette a háború utáni évek külkereskedelmi hiányának áthidalását. White ugyanebben az időben a háború utáni világrendre vonatkozó és a Keynesétől alapvető mértékben különböző elképzeléseinek megvalósítását kísérte meg, döntő részben sikertelenül, de már itt le kell írnom, hogy legfontosabb tervének bukása az egész emberiség legnagyobb hasznára volt. Mindkét vállalkozás olyan nagy jelentőségű és olyan szorosan függ össze az itt tárgyalt alapkérdéssel, a nemzetközi gazdaság rendjével, hogy ebben az itt közölt harmadik cikkben tárgyalnunk kell őket. Ez ügyek lezárását követte a savannah-i konferencia és ezen a Bretton Woods-i intézményekkel kapcsolatos angol-amerikai ellentétek kirobbanása, vagy – amint ezt már az előző cikkben írni mertem – a Bretton Woods-i megállapodásban elhelyezett taposóaknák robbanása.

Savannah-t hármassúlyos tragédia követte és ez a harmadik cikk ennek a hármassúlyos tragédiának a leírásával zárul. Közvetlenül Savannah után és egyértelműen az ott történtek és itt leírtak hatására következett be Keynes tragikus halála. Nem sokkal később jött el White hasonlóképpen tragikus halála, ugyancsak az itt leírtak – de nem Savannah, hanem White nemzetközi politikai tevékenysége – következtében. Ezt nem azonnal, hanem közel két évtizeddel később követte a Valutaalap eredeti konstrukciójának halála, vagyis a Bretton Woods-ban elfogadott rendszer összeomlása, amikor az Egyesült Államok Nixon elnöksége idején letért az aranyalapról. Ezzel megszűnt a nemzetközi pénzügyek szabályozott rendje, megszűnésének minden következményével együtt.

Megítélésem szerint a nemzetközi pénzügyi renddel kapcsolatos problémák csak a keynesi általános nemzetközi elmélet elveihez való visszatéréssel oldhatók meg, ennek kifejtésére azonban csak egy következő publikációban kerülhet sor.

Meg kell ismételnem az első és második cikk bevezetésében leírtakból a következőket. Amivel itt foglalkozom, szinte ismeretlen, mert csak Keynes összegyűjtött írásából, valamint a Valutaalapról folytatott angol-amerikai majd nemzetközi tárgyalások anyagaiból deríthető rá fény. Ezek nagy késéssel jelentek meg. Keynes összegyűjtött írásainak XXX kötete [Keynes, 1906-1946/1971-1989] 1971 és 1989 között, e sorozatnak ezzel a korrallal foglalkozó kötetei [Keynes, 1940-1944/1980, 1941/1946/1980, 1944-1946/1979] csak 1979-1980-ban, vagyis egy teljes generációval az események után. Az IMF hivatalos történetíróinak kötetei [Horsefield, 1969a, 1969b], [de Vries – Horsefield, 1969] valamivel korábban, de mégis több mint húsz évvel az események után láttak napvilágot. Keynes első életrajza [Harrod, 1951/1982] a Keynes család megrendelésére gyorsan jelent ugyan, de irreális, idealizált képet rajzolt Keynesről, elhallgatva élete és egyénisége számos fontos elemét. Nagy késéssel jelent meg a többi életrajz: [Moggridge, 1976/1993, 1992]) és [Skidelsky, 1983/1992, 1992/2000, 2000, 2003/2005]. Keynes valóságos, teljes és teljes mértékben igaz életrajzának csak ez utóbbi tekinthető, ezért Skidelsky óriási elismerést és lódságot is kapott, de az itt vizsgált kritikus korrallal foglalkozó III. kötet csak 2000-ben, több mint fél évszázaddal az események után jelent meg, és nem tudta ráirányítani a figyelmet az általa ugyan részletesen és tökéletesen tárgyalt, de fél évszázaddal azelőtti eseményekre. Az események másik főszereplője, White életének szinte egyetlen forrása Rees életrajza [Rees, 1973], amely közel harminc évvel az itt tárgyalt idő után jelent meg, és szintén nem keltett feltűnést. Mindez együtt azt okozza, hogy ezek a hetven évvel azelőtti és végtelenül fontos események ma szinte teljesen ismeretlenek még a jól tájékozott és sokat olvasó közgazdászok körében is.

A következőkben először a Bretton Woods-ra vezető események és a Bretton Woodsban történtek rövid áttekintésével foglalkozom.

BRETTON WOODS

Az előző cikkben [Szakolczai, 2016b] részletesen ismertettem a Keynes-terv első változatának kialakulásra vezető gondolatokat és e cikk 1. függelékében bemutattam a terv rövidített változatát. A teljes szöveg is elérhető [Keynes, 1942a], kelte 1942. február 11. Keynes úgy vélte, hogy – ezt az előző cikkben leírtak szerint az angol kormány által megvitatott és elfogadott – tervet a lehető leghamarabb meg kell tárgyalni az amerikaiakkal. Ezt először diplomáciai úton próbálta előmozdítani, és már 1942. február 3-án és 16-án találkozott ez ügyben az amerikai nagykövettel. Az amerikai válasz azonban késett, mert az amerikaiak nem választ és véleményt küldtek Keynes tervére, amint ezt Keynes remélte, hanem egy ellentervet, a White-terv első változatát [White, 1942], kelte 1942. április. Még ez is késve, csak 1942 júliusában érkezett meg Londonba.

A *Keynes és a White-terv egyeztetésének kísérlete* azzal kezdődött, hogy Keynes, mielőtt megkapta a White-tervet, Tiltonba utazott, ahol az amerikai irat tanulmányozásával foglalkozott, amelyre öt iratban reagált. Hopkins-nak, az angol Pénzügyminisztérium adminisztratív államtitkárának írt 1942. augusztus 3-i levele szerint White terve-

zetének „olvasása és teljes megértése rettenetes munka” és az elképzelés „nyilvánvalóan nem fog működni”. Mindazonáltal „semmi sem lehet bátoritóbb, mint [a tervezetben] bemutatott általános attitűd és a [problémák] megközelítésének általános vonala” [Keynes, 1940-1944/1980: 158]. A Phillips-nek, az angol pénzügyminisztérium washingtoni képviselőjének írt azonos kelteű levél szerint „ritkán volt valami, ami egyszerre annyira felbosszantott és érdeklődővé tett volna” [i. m.: 159], mint White iratának tanulmányozása. Ekkor írt jegyzetei szerint „első látásra úgy tűnik, hogy [White tervezete] jobban hasonlít a Klíringunióra, mint valójában [...], azonban nem más, mit az aranyvaluta-rendszer egy verziója. [...] A terv csak azoknak az országoknak hasznos, amelyeknek már van aranytartalékuk, és nekik is csak olyan mértékben, amilyen mértékben van [...]. Ha azonban egy országnak csak kevés aranya van, és ezért nagy támogatásra volna szüksége, csak kis támogatást kap. Akinek van, adatik” [i. m.: 160]. Leírja még, hogy „Phillips tájékoztatása szerint az elnök [Roosevelt] elutasította a tervet [a White-terv első változatát] azon az alapon, hogy nem megy elég messzire, és, hogy amit ő akar, az egy valóságos nemzetközi valuta” [i. m.: 161], amelyet Demos-nak vagy esetleg Victor-nak akart nevezni. (Keynes az egyéniségére olyannyira jellemző gúnnyal azt teszi hozzá ehhez, hogy kár, hogy a Plútó név még nem hangzott el.) Az, hogy Rooseveltnemzetközi valutát akart, megítélésem szerint mérhetetlenül fontos.

Keynes nem sokkal ez után kidolgozta tervezetének következő változatát [Keynes, 1942b], kelte 1942. augusztus 28., amely szinte teljes mértékben megegyezik a későbbi White Paperrel [Keynes, 1943b], és ezért nem érdemes részletesen tárgyalni. Megkísérelte e tervezet egyeztetését az amerikaiakkal. Október 10-én Phillips Washingtonban előzetes jellegű tanácskozást folytatott Berle-lel, az amerikai külügyminisztérium helyettes államtitkárával (Assistant Secretary of State), Pasvolsky-val és White-tal, de ezek a tárgyalások nem vezettek eredményre. Ezt követően Morgenthau és White Londonban járt, és Keynesnek október 23-án sikerült egy hosszú megbeszélést lebonyolítania White-tal, amelyet több ilyen megbeszélés követett, de eredményük ezeknek a tárgyalásoknak sem lett. Ez így folyt a későbbiekben is, és az ezzel kapcsolatos részleteket nem érdemes tárgyalni. Mindez érthető. Keynesnek ez az irata radikálisabb volt terve korábbi változatánál is; az amerikaiak nem akarták elfogadni, de nem volt mit a helyébe állítaniuk, és ezért csak a „süketek párbeszéde” folytatódhatott.

A tervezetek nyilvánosságra kerülése vetett véget ennek a helyzetnek, vagy a politikusok, vagy az újságírók, vagy az ügyes politikusok kiszivároztatásának eredményeként az ügyes újságírók akciói folytán. Moggridge közlései [i. m.: 232-233] alapján a következőket tudjuk. 1943. április 5-én a Financial News Londonban közölte a White-terv rövidített változatát. Ugyanezen a napon, vagyis április 5-én Morgenthau átadta a Kongresszusnak, Rooseveltnemzetközi valutájárulásával a White-tervnek a sajtóban közzétettől egy kissé eltérő, Keynes által kommentált változatát. Ezt április 7-én tették közzé Washingtonban. Ugyanezen a napon, tehát április 7-én az angol kormány átadta a Parlamentnek a Klíringunióra vonatkozó tervezetet, mint White Papert [Keynes, 1943b], amelyet az előző cikk függelékben közöl. A tényfeltáró újságírás pusztá létének alapfeltétele, hogy az újságíró sohasem adhatja ki, kitől kapott információt vagy dokumentumot. Ezért nem tudhatjuk, hogy ki vesztette el a türelmét, és ki indította el ezt a lavinát, azt azonban tudhatjuk, hogy ebből Morgenthau és White húzott hasznot. A történetek után minden angol az angol terve mögé állt, és Keynes sorban kapta a gratulációkat. Minden ameri-

kai, és így Roosevelt elnök is az amerikai terv mögé állt, és így Keynes elvesztette legfontosabb potenciális szövetségését, Rooseveltet, aki eredetileg vonzódott a nemzetközi pénz gondolathoz (Demos vagy Victor). A White-tervnek az a változata, amelyet Morgenthau átadott a Kongresszusnak, csak előzetes jellegű volt, a végleges [White, 1943] kelte 1943. július 10., és ennek rövidített változatát közli függelékben az előző cikk.

Keynesnek ekkor már a legteljesebb nyilvánosság elé kellett lépnie tervével, a *White Paper*rel. Phillips tanácsára már 1943. február 26-án beszédet tartott az európai szövetségesek előtt [Keynes, 1943a], és most került sor a Lordok Háza előtt megtartott, legnagyobb jelentőségű beszédre [Keynes, 1943c]. E beszédet, lerövidítve, az 1. függelék mutatja be. Keynes, összes érdeme elismerésül már 1942. június 4-én megkapta a bárói rangot, azóta Lord Keynes of Tilton, a Lordok Háza tagja, és ez a beszéd lett a szűzbeszéde. A beszéd telve van optimizmussal és azzal a reménnyel, hogy sikerülni fog elfogadtatni tervét. Ezt követően már meg kellett kezdeni az egyeztetést, és ennek keretében készült el, a White Paper után pontosan egy évvel a szakértők közös nyilatkozata [Joint Statement, 1944], közzétételének kelte 1944. április 7. Keynes 1944. május 23-án tartotta meg róla beszédét a Lordok Házában [Keynes, 1944], ajánlva a benne foglalt elvi megállapodás elfogadását.

Az Atlantic Cityben tartott előkészítő konferencia volt az egyeztetés következő lépése. Ez a konferencia 1944. június 24-én kezdődött, és erre Morgenthau 1944. május 25-én küldte a meghívókat a Bretton Woods-ban 1944. július 1-én kezdődő konferencia meghívóival egyidejűleg. Ezen az előkészítő konferencián a házigazda Egyesült Államokon kívül 16 ország vett részt, többek között a Szovjetunió.

White azt remélte, hogy Atlantic Cityben közös angol-amerikai-szövetségesek álláspontot lehet kialakítani és ezzel lehet majd Bretton Woods-ban a világ nyilvánossága elé lépni. Nem ez történt. Keynes és a brit delegáció az addig követett brit taktikát vitte tovább – ragaszkodott ahhoz, amit a Joint Statementben elért, tehát ragaszkodott a keynesi elvek fenntartásának deklarálásához. A legfontosabbak, amihez makacsul ragaszkodtak, a következők voltak.

Szilárdan kitartottak amellet, hogy a tagállamok az elképzeléseiknek megfelelő belső gazdaságpolitikát folytathassák, és a tagállamok e jogának a Joint Statementben foglaltaknál is határozottabb megfogalmazását követelték. Ennek szükségszerű következménye, hogy a tagoknak joguk van a valutaárfolyam megváltoztatására, „amikor ezt szükségesnek és tanácsosnak tartják”. A brit tárgyaló delegáció biztosította a hátát azzal, hogy birtokában volt a brit Pénzügyminiszter határozott utasításának. „A delegációnak egy olyan, minden mást megelőző kikötésre kell törekedni, amely minden ország számára lehetővé teszi, hogy szükség esetén szuverén jogokat gyakoroljon a valutaárfolyam fölött, megadva a jogot az Alapnak arra, hogy saját hatáskörében felfüggeszse a tag jogát az Alap által nyújtott kedvezmények folyamatos igénybevételére, ha az Alap nem ért egyet a javasolt árfolyam-politikával” [Horsefield, 1969a: 82-83]. Az amerikai delegáció természetesen ellenezte ezt a javaslatot, fenntartva azt az álláspontot, hogy az árfolyamok megállapítása az Alap feladata.

A brit delegáció álláspontjának többi sarkalatos eleme a következő volt. Mindenekelőtt: „semmilyen valuta sem lehet szigorú értelemben véve [aranyra átváltható]”. Ez egyértelmű támadás az arany-dollár-valutarendszer, vagyis az arany és a dollár közti

kétoldalú konvertibilitás ellen. Már ismételten tárgyaltuk, hogy Keynesnek ez a szabad átválthatóság elleni nézete az indiai valutaprobléma megoldására előterjesztett javaslatáig megy vissza. A brit delegáció ragaszkodott a valutaforgalom korlátozásának lehetőségéhez is, de úgy, hogy az Alap nagyon határozottan léphet fel azzal a taggal szemben, amely fenntartja a valutaforgalom korlátozását, ha az Alap szerint lehetőség van ennek feloldására. Az amerikai elképzelések szerint az átmeneti időszak, tehát a háborús időből származó korlátozások fenntartása nem tarthatott volna tovább három évnél. A brit delegáció ragaszkodott ahhoz, hogy ez a három év *szükség esetén* előre meg nem határozható időre meghosszabbítható legyen. Horsefield arról tudósít, hogy White nem volt hajlandó „egy vonásnyit sem elmozdulni” ezeknek a brit elképzeléseknek az elfogadása irányában. Ugyancsak Horsefield szerint [1969a: 85] „Keynes azzal fenyegetőzött, hogy kivonul a tárgyalásról, ha ez ügyben [...] presszionálják”.

A fentiek értelmében összeomlott az a kísérlet, hogy Atlantic Cityben brit-amerikai egyetértést érjenek el. A forrásmunkák nem tesznek említést semmiféle közös zárónyilatkozatról, és feltehetőleg nem is volt ilyen.

Bretton Woods-ban óriási, nem várt tömeg jött össze, a konferenciának 730 résztvevője volt, háromszor annyi, mint amennyire számítottak, köztük voltak a szovjetek is. Az óriási szálloda felújítása nem fejeződött be teljesen. Más szállodákban kellett elhelyezni a résztvevők egy részét, főként a technikai személyzetet, néhány esetben öt mérföldes távolságban. Előfordult, hogy 200 résztvevőt helyeztek el egy hatalmas, rossz akusztikájú és hangosítású teremben, nagyrészt olyanokat, akik nem értettek tökéletesen angolul. Különösképpen az oroszok voltak azok, akik csak a legnagyobb nehézségekkel tudták követni az eseményeket. A konferencia elnökévé Morgenthaut választották meg. Az Egyesült Államok delegációjának alelnöke volt Fred M. Vinson, aki Truman elnöksége idején átvette Morgenthautól a pénzügyminiszteri tiszteletet. A konferencián mintegy 500 dokumentumot nyújtottak be, és ezeknek csupán az angol változata 1200 oldalra terjed ki. Horsefield szerint [i. m.: 92] teljességgel lehetetlen áttekinteni az előterjesztett anyagokat, és emellett számos szóbeli tárgyalás, amelyről nem készült dokumentum, lényegesen fontosabb volt, mint az írásos anyagok. A konferencia eredményeit a megállapodás cikkei [Articles of Agreement, 1944] tekintik át, amelyeknek rövidített szövegét az előző cikk 6. függeléke közli.

KEYNES BRETTON WOODS UTÁN: AZ ANGOL-AMERIKAI HITELTÁRGYALÁSOK

Keynes Bretton Woods utáni tevékenységének leglényegesebb eleme az angol-amerikai hiteltárgyalások kezdeményezése és lebonyolítása volt. Ezt tekintette élete legnehezebb megbízatásának, és nem alaptalanul: valósággal belerokkant ezekbe a tárgyalásokba.

Nemzetközi pénzügyi kilátásaink (Our Overseas Financial Prospects) című memorandumát Keynes 1945. augusztus 13-i keltezéssel nyújtotta be a Pénzügyminisztériumban, amelynek kissé lerövidített szövegét a 4. függelék mutatja be, de amelynek teljes szövege is elérhető [Keynes, 1945a]. A memorandum leírja, hogy a helyzet sokkal rosszabb, mint ahogy ezt bárki feltételezte, ideértve a kormány szakértőit is. Az angolok a

nemzet összes elérhető erőforrását – nem törődve ennek távolabbi következményeivel – a háborús erőfeszítésekre fordították. Alig van exportálható állóalap, és a háború befejeztével a szövetségesektől kapott juttatások megszűnnek. A legmerészebb elképzelések szerint is csak 1949-re lehet elérni a nemzetközi fizetések egyensúlyát. Az 1946-1948. évi összesített deficit 1,7 milliárd font, azaz 5 milliárd dollár. A hiány nem finanszírozható bankhitellel, mert az ország ekkora normális kamatozású hitel törlesztésére képtelen. Segélyre van tehát szükség, és hitelről csak akkor lehet szó, ha ez a szó a segély leplezése. Ez csak az amerikaiaktól kérhető és kapható, és ez a helyzet lehetőséget ad az amerikaiaknak arra, hogy pénzügyi nyomást gyakoroljanak az angol félre. Nagyon nehéz tárgyalásokra kell tehát felkészülni, és nagyon kemény intézkedéseket kell bevezetni odahaza, hogy 1949-re el lehessen érni a brit gazdaság nemzetközi pénzügyi egyensúlyát.

Nyilvánvaló volt, hogy Keynesnek Amerikába kell utaznia ennek az összegnek a megszerzéséért. A kormányülés jegyzőkönyvében az szerepel, hogy Keynesnek „nem szabad felhatalmazást kapnia semmi másra, mint egyértelmű segélyre” [Skidelsky, 2000: 405]. Keynes maga úgy nyilatkozott, hogy: „Most indulok életem legnehezebb küldetésére, mégpedig a kielégítő siker nagyon csekély reményével” [i. m.: 404]. Keynes kiküldetését már a következő napon, augusztus 24-én bejelentették a Parlament alsóházában, ami jól mutatja a helyzet drámai voltát. Keynes gyakorlatilag azonnal, augusztus 27-én és eléggé szokatlan módon, a „Pasteur” kanadai csapatszallító hajón indult el Southamptonból Québec felé utolsó előtti amerikai útjára, amelyről három és fél hónap múlva, december 17-én ért vissza Londonba, halálosan fáradtan és megrendült egészséggel.

Keynes először a kanadaiaktól kért támogatást és teljes szolidaritást, valamint a remélnél 300 millió dollárral több segítséget kapott. Az amerikaiakkal szeptember 11-én kezdődött meg a tárgyalás, küldöttségüket Vinson, akkor már pénzügyminiszter (Secretary of Treasury) vezette – kinevezésének körülményeiről a későbbiekben lesz szó –, valamint a távollévő Byrnes külügyminiszter (Secretary of State) képviselőjében William Clayton államtitkár (Under-Secretary of State for Economic Affairs), a nemzetközi kereskedelmi korlátozások teljes lebontásának előharcosa. Keynes szeptember 20-án jutott el oda, hogy egyértelműen bejelentse az 5 milliárd dolláros igényt. Ezt az amerikaiak szemrebbenés nélkül tudomásul vettek, de ragaszkodtak a nemzetközi kereskedelmi korlátozásoknak és a sterlingövezet preferenciarendszerének megszüntetéséhez, valamint az új angol bevételek dollárra való teljes átválthatóságához, tehát határozott előrelépéshez a teljes konvertibilitás irányába.

Harry Dexter White ekkor kapcsolódott be a tárgyalásokba, és október 8-án előadta, hogy az angol igények túlzottak, és hárommilliárd dolláros kölcsön is elegendő a folyó fizetési mérleg hiányának fedezésére. Az amerikai küldöttség ettől kezdve mereven elutasította az 5 milliárd dolláros igényt, és Vinson október 18-án közölte Keynes-szel, hogy a legjobb ajánlat, amit tehet, 50 év alatt visszafizetendő 3,5 milliárd dollár 2%-os kamattal, de a sterlingövezet liberalizálására vonatkozó brit kötelezettség a hitel összegének ilyen mértékű csökkentése ellenére fennmarad. A megállapodást december 6-án írták alá, a hitel összege 3,75 milliárd dollár lett, és a megállapodás kimondta, hogy „a sterlingövezet összes országának folyó tranzakcióiból származó bevételek [...] szabadon felhasználhatók lesznek diszkrimináció nélkül bármely valutaövezet folyó tranzakciói számára” [Skidelsky, 2000: 453, 455]. Keynes azonban a hosszú és nehéz tárgyalások

folyamán képes volt elfogadtatni olyan felmentő záradékokat, hogy Nagy-Britanniának nincs törlesztési kötelezettsége, ha fizetési mérlegének helyzete nem teszi lehetővé a törlesztést.

A politikai összefüggések nyilvánvalók voltak Keynes számára. Az angol parlamentnek még az év végéig ratifikálnia kellett a Bretton Woods-i megállapodásokat, hogy sor kerülhessen a Savannah-i értekezletre, és az angol parlament nem ratifikálta volna ezt a megállapodást, ha nem jött volna létre a kölcsönszerződés. Ezzel összeomlott volna a háború utáni pénzügyi rendszer egész épülete. Kényszerhelyzetben volt tehát. Az amerikai kongresszus viszont nem hagyta volna jóvá az angol-amerikai kölcsönszerződést, ha nem vezet számára elfogadható megoldásra a savannah-i tárgyalás, amelyről a későbbiekben lesz szó. Ez azt jelentette, hogy Keynes ott is kényszerhelyzetben volt, mert ha nem fogadja el az amerikai feltételeket Savannah-ban, akkor az amerikai kongresszus nem fogadja el a kölcsönszerződést. Az angolok tehát kénytelenek voltak elfogadni egy számukra nem kielégítő, de még így is nélkülözhetetlen hitelszerződést; kénytelenek voltak elfogadni ennek még egy olyan záradékát is, amely kétségessé tette a sterlingövezet jövőjét; végül Keynesnek nem sokkal ez után úgy kellett elutaznia Savannah-ba, hogy ott el kellett fogadnia az amerikai elképzeléseket, mert ha nem, a Kongresszus nem fogadja el az angol-amerikai hitelmegállapodást.

Keynes december 7-én még egy rövid búcsúlátogatást tett Truman elnöknél és december 11-én indultak haza a Queen Elisabethen. Jelentést küldött egészségi állapotáról orvosának, Pleschnek. December 17-én érkeztek meg Southhamptonba. Vállalnia kellett azonban még az ezzel kapcsolatos utolsó megpróbáltatást is: hazaérkezése másnapján, december 18-án beszédet kellett tartania amerikai tárgyalásainak eredményeiről a Lordok Házában, kérve a jóváhagyásukat. E beszéd kissé lerövidített szövegét az 5. függelék közli, de teljes szövege is elérhető [Keynes, 1945b].

Keynes beszéde a Lordok házában volt kétfrontos harcának utolsó, és az amerikai tárgyalásoknál nem sokkal könnyebb csatája. Ez a harc kétfrontos volt, mert Keynesnek Amerikában a brit álláspontot kellett képviselnie, és el kellett érnie hazája számára azt, ami elérhető volt. Nem volt azonban elérhető minden, és érthetővé kellett tennie honfitársai előtt az amerikai álláspontot, és meg kellett győznie őket arról, hogy amit elért, az az elérhető legjobb volt. Azt, hogy Keynesnek nem volt könnyű dolga, a vita menete és a szavazás eredményei mutatják a legjobban. Beszédét öt óráig tartó vita követte, és a pénzügyi megállapodást 90 szavazattal 8 ellenében, mintegy 100 tartózkodással fogadták el. Ha más tart más beszédet, elutasították volna a megállapodást.

Keynes a megérdemelt karácsonyi pihenő után, január 6-i keltezéssel írt Richard Hopkins-nak, az angol pénzügyminisztérium (Treasury) adminisztratív államtitkárának (Permanent Secretary), aki a háború kezdetén kezdeményezte és keresztülvitte Keynes bevonását a Pénzügyminisztérium háborús feladatainak megoldásába. Érezte, fogytán az ereje, ezért leírta, hogy vissza kíván vonulni teljes idős foglalkoztatásától. A későbbiekben leírandó savannah-i tárgyalás azonban még rá hárult, és az életébe került.

Nagyrészt az itt leírtak határozták meg White-tal kapcsolatban a most következő részben leírandókkal együtt azt, ami Savannah-ban történt. Ott a tárgyalásokat angol részről az egészségében megrokkant Keynes vezette, aki emellett kényszerhelyzetben volt. Nem utasíthatta el az amerikai feltételeket egyrészt azért, mert ez az angol-ameri-

kai hitelmegállapodás amerikai elutasítására és így az angol gazdasági helyzet lehetetlenülésére vezetett volna, és másrészt azért, mert ezzel összeomlott volna a nemzetközi pénzügyi rendszer általa javasolt épülete, amely még elképzeléseinek töredékes megvalósulása esetén is jobb volt, mintha nem valósult volna meg belőle semmi. Már itt leírható, hogy Savannah-ban nem az a megállapodás született meg, amit a közgazdasági elvek követeltek meg, hanem az, amit a hatalmi politikai megfontolások diktáltak.

WHITE BRETON WOODS UTÁN: KÜLPOLITIKAI TEVÉKENYSÉG

White Bretton Woods-t óriási személyes sikernek tekintette, nem alaptalanul. Megszületett az arany-dollár standard, a dollár lett a világpénz, és érvényben maradt az az amerikai hittétel, hogy 1 uncia arany 35 dollár. A Bretton Woods utáni kongresszusi előterjesztések még teljesebbé tették az amerikai uralmat a világ pénzrendszere fölött. A megállapodás cikkei deklaráltak ugyan számos keynesi elvet, de ezek a deklarációk az alaptételekhez képest másodlagosak voltak mind a Kongresszus, mind a nagyközönség szemében. Joggal merült föl kétség afelől, hogy érvényt lehet-e szerezni nekik, és amint tudjuk, nem is lehetett. White e győzelem, siker birtokában visszatért a külpolitikai tevékenységhez, és azonnal megkezdte a Valutaalpnál is nagyobb súlyú, világpolitikai jelentőségű elképzelésének, a Morgenthau-tervnek a kidolgozását. Mielőtt rátérnénk erre, át kell tekintenünk addigi külpolitika tevékenységét.

White-nak ez a szerepe a Pearl Harbor utáni napon vált véglegessé és hivatalosan elismertté. Rees [1973: 131] szinte drámai hangon számol be a Treasury felső vezetőinek 1941. december 8-i üléséről, amelyre a Pearl Harbort követő napon, és órákkal az előtt került sor, hogy a Kongresszus hadat üzent Japánnak. Morgenthau többek között Daniel Bell államtitkár (Under Secretary) és a négy helyettes államtitkár (Assistant Secretary) jelenlétében ünnepélyesen kijelentette, hogy White lesz a külügyek felelőse. Csak azért nem javasolhatja az elnöknek White helyettes államtitkárrá való kinevezését, mert mind a négy helyettes államtitkári tisztebe van töltve, de úgy tekinti, mintha helyettes államtitkár lenne.

A *kínai aranyszállítás* volt White külpolitika tevékenységének első kritikus fontosságú és itt tárgyalandó eleme. Pearl Harbor után az amerikai kongresszus 500 millió dolláros, a brit kormány pedig 50 millió fontos hitelt nyújtott Kínának. A kínaiak az 500 millió dollárból 200 milliót aranyszállítások formájában kaptak volna meg. Az arany eladásával papírpénzt akartak kivonni a forgalomból, hogy ezzel fékezék vagy megállítsák az inflációt. Ez az elgondolás nem volt irreális. Az aranyszállításokért a Pénzügyminisztérium és személy szerint White volt felelős, de a folyamat lassan haladt. Roosevelt 1944. január 19-én követelte Morgenthautól az aranyszállítások kérdésének rendezését. Morgenthau ezt meg is ígérte, de 1944 első felében csak 2 millió dollár értékű aranyat indítottak el Kínába és ennek is csak a fele érkezett meg.

A *szövetséges katonai márka*, vagy pontosabban a szövetségesek által kibocsátott márkabankjegyek, vagy röviden az AM (Allied Military) márka ügye volt a White által intézett másik kritikus fontosságú kérdés. A szövetségeseket és katonáikat el kellett látni az általuk elfoglalt területeken közvetlenül felhasználható pénzzel, tehát a szövetségesek által kibocsátott bankjegyekkel. Az AM lírát az amerikaiak nyomtatták, de ezt használ-

ták a szövetségesek is, és ezt az eljárást akarták alkalmazni Németországban. Molotov, a szovjet külügyminiszter hajlandó volt együttműködni ez ügyben az amerikaiakkal és az angolokkal, de ragaszkodott ahhoz, hogy a pénz egy részét a Szovjetunióban nyomtassák, és, hogy a nyomólemezek másodpéldányát adják át nekik. Ezt a nyomólemezek elkészítésével foglalkozó amerikai tisztviselők ellenezték, és a nyomtatással foglalkozó cég kijelentette, hogy ha átadják a szovjeteknek a nyomólemezek másodpéldányát, nem vállalja a nyomtatást, mert ellenőrizhetetlenné válik a kinyomatott bankjegyek száma.

Az ügy sürgőssé vált, a rendezését Marshall tábornok levélben kérte, mert közeledett a D-day, a normandiai partraszállás napja. White a hivatalába kérette az összes illetékest a bankjegyek nyomtatásával megbízott cég kivételével. Kijelentette, hogy a vezérkari főnökök testülete (Combined Chiefs of Staffs) úgy döntött, hogy a nyomólemezek másolatát ki kell adni a szovjet kormánynak, ami nem felelt meg a valóságnak, de a meghívottak tudomásul vették. A lemezeket április 21-én repülőgépen, Alaszka és Szibéria fölött eljutatták Moszkvába. Morgenthau úgy döntött, hogy a bankjegyeket nyomtató céget nem szabad informálni erről, és ez a cég ki is nyomtatta az amerikaiak és nyugati szövetségesek számára az általuk igényelt bankjegyeket. A nyugati szövetségesek 10,5 milliárd AM márkát hoztak forgalomba, a Szovjetunió viszont, konzervatív becslések szerint, legalább 78 milliárdot.

A *Morgenthau-terv* Bretton Woods után került White tevékenységének középpontjába, ekkor azonban minden erejét ennek a Németország háború utáni helyzetének rendezésére vonatkozó tervnek a kidolgozására és elfogadtatására fordította. Ezt itt ugyanolyan súllyal, noha sokkal kisebb terjedelemben szerepeltetem, mint a korábbi cikkben Keynes versailles-i szereplését, „A béke gazdasági következményei”-t, valamint a békeszerződés revíziójával és Európa újjáépítésével kapcsolatos tevékenységét. Szerintem csak így mutatható be a kettőjük egyénisége és szemlélete közti alapvető különbség, amely érthetővé teszi a Valutaalapra vonatkozó nézeteik közti mélységes ellentétet is.

A Morgenthau-terv célja Németország felosztása, a német ipar leszerelése és Németország mezőgazdasági-pasztorkodó országgá való átalakítása volt. Ez ellentétes volt az ezzel addig foglalkozó amerikai és a brit kormányzervek elképzeléseivel. E korábbi munka során kialakult az a két alapelv, hogy a szövetséges katonai szerveknek a lehető legkisebb zavart kell kelteniük a német gazdaság működésében, és a német ipar újjáépítése alapvető fontosságú azért, mert elsősorban Németországnak kell ellátnia iparcikkkel az elpusztított Európát. Fenn akarták tehát tartani és helyre akarták állítani a német gazdaságot. White 1944. augusztus 6-i, Angliába vezető közös repülőúttjukon szerezte meg Morgenthau támogatását elképzeléseihez, és augusztus 17-i hazaérkezésük után lázas tevékenységbe kezdtek. White a dokumentumot készítette el, Morgenthau pedig lobbizott. White azzal számolt, hogy 18 millió német veszt el a munkáját, őket azonban a világ egészében lehet foglalkoztatni „nemzetközi TVA” (Tennessee Valley Authority) jellegű projekteken.

A terv első változata 1944. szeptember 1-re készült el, a *Javasolt fegyverletétel utáni program Németország számára* (Suggested Post-Surrender Program for Germany) címet viselte, és részletes és átfogó terv volt a német hatalom permanens visszaszorítására. A teheráni konferencián a vezetők informális és kísérleti jelleggel abban állapodtak meg, hogy a Szovjetunió nyugati határát a Curson-vonal irányába, Lengyelország nyugati határát pedig az Odera-Neisse vonal irányába tolják ki, és a Szovjetunió igényt tart Kö-

nigsbergre. Ezek az elképzelések megjelentek a Morgenthau-tervben és a White által készített térképen. Eszerint Franciaország megkapta volna Németország Rajnától nyugatra eső részének déli felét, és egy nemzetközi zónához tartozott volna a Rajna-vidék és a Ruhr-vidék, valamint Bréma és a kiel csatorna. Ami Németországból ezek után maradt, azt két részre osztották volna – az északi részhez tartozott volna Poroszország megmaradó része, Szászország és Tübingia, a délihez pedig Bajorország, Baden és Württemberg. Teljesen meg kellett volna semmisíteni a német hadiipart és a többi iparágak a hadiipart is szolgáló részét. A jóvátételi szolgáltatásokat a meglévő német erőforrásokból, tehát a német ipar leszerelésével kellett volna teljesíteni, nem pedig a későbbi termelésből, mert a német termelési potenciál nagy részének megsemmisítése folytán erre nyilván nem lett volna lehetőség.

A tervet Cordell Hull amerikai külügyminiszter és Stimson amerikai hadügyminiszter, valamint a többi amerikai kormány szerv határozottan ellenezte. Ellenezték az ország felosztását és föderális rendszer bevezetését javasolták. Ellenezték a német ipar leszerelését is, ami németek millióinak, Stimson szerint 30 millió németnek a likvidálásához vagy kivándorlásához vezetett volna. Stimson szerint nem volt megsemmisíthető az a német alapanyagipar, amelyre egész Európa gazdasága épült fel. White ismételtén átdolgozta tervezetét, amelynek harmadik változata a *Program annak megakadályozására, hogy Németország harmadik világháborút indítson el* (Program to Prevent Germany from Starting a World War III) címet viselte. Az ellenvetések ellenére úgy látszott, hogy Rooseveltt inkább a Morgenthau-tervhez vonzódik.

A *québec-i konferencián* került sor a tervnek az angolokkal való megvitatására. Ezen Rooseveltt meghívására megjelent Morgenthau, majd őt követve White. Hull, aki súlyos beteg volt, fáradtságára hivatkozva elhárította Rooseveltt meghívását. Arról, hogy Hull e döntése mögött milyen mértékben voltak taktikai megfontolások, a későbbiek alapján alkothatunk véleményt. Churchill 1945. szeptember 11-én érkezett meg Québec-be. A konferenciát szeptember 13-án nyitották meg, és ekkor tartották meg a legteljesebb optimizmus szellemében a nyitó plenáris ülést. Akkor azt tételezték fel, hogy az európai háború még 1945-ben befejeződik, és ezt 18 hónappal később követi a győzelem Japán fölött.

A konferencia központi témája a Land-Lease második szakaszának és a brit dollártartalékoknak az összefüggő kérdése volt. A Land-Lease keretében a Brit Birodalom országai addig mintegy 30 milliárd dollár segílyt kaptak, és ebből mintegy 26-27 milliárd dollár az Egyesült Királyságé volt. Churchill szerint ez volt „a történelem legnagyobb tette” (the most unsordid act in history). A brit dollártartalékok kérdésében az Egyesült Államok már távolról sem volt ilyen nagylelkű. White, aki ebben az ügyben is döntő szerepet játszott, ezt az alkupozíció kérdésének tekintette, és arra törekedett, hogy a brit dollártartalékok sohase haladják meg lényeges mértékben az egymilliárd dollárt. Az alapvető angol cél egyértelműen a Land-Lease második szakaszára vonatkozó megállapodás megkötése és a dollártartalékok kielégítő szintre emelése volt.

Eredetileg arról volt szó, hogy a két legfelsőbb vezető részvételével tartott első ülésen a tengeri szállítások kérdését tárgyalják meg, a tárgyalás azonban rövidesen a német kérdésre terelődött. Morgenthau előadta a tervezetet, Churchill viszont kijelentette, hogy határozottan ellenzi ezt a programot. Szerinte csupán a német fegyvergyártás felszámolására van szükség. Véleménye szerint „természetellenes, nem keresztény és

szükségtelen” lett volna megtenni azt, amit az amerikai pénzügyminisztérium javasolt. Morgenthau egy későbbi újságcikke szerint Churchill „rám rontott retorikájának, szarkazmuságának és erőszakosságának egész özönével. Úgy tekintett a Treasury-tervre, mintha egy halott némethez láncolná magát. Belesüppedt a székébe, kegyetlenek voltak a szavai” [Rees, 1973: 270]. Azt is leírta, hogy ilyen ostorcsapásnak beillő szidalmazást (verbal lashing) még sohasem kapott, és hogy ezt a tárgyalást álmatlan éjszaka követte.

Ezek után terjesztették a két legfelsőbb vezető elé a Land-Lease II. szakaszára vonatkozó tervezetet, amelyek elfogadtatásáért utazott ide Churchill. Rooseveltt tárgyalta is róla, de nem volt hajlandó parafálni. A két delegáció tagjai egyeztetett szövegek kidolgozását kísérelték meg a német kérdésben, de Churchill számára világossá vált, hogy ezek a tárgyalások nem fognak eredményre vezetni. Ezért személyesen diktált le titkárnőjének egy szövegtervezetet, amelynek legfontosabb mondatai a következők. „Az, amilyen sebességgel a német kohászati, vegyi és villamossági ipart át lehetett állítani békebeli termelésről haditeremésre, keserű tapasztalat volt a számunkra. [...] A Ruhr és a Saar hadiipara megszüntetésének programja arra törekszik, hogy Németországot elsősorban mezőgazdasággal és pásztorkodással foglalkozó országgá alakítsa át. A miniszterelnök és az elnök egyetértének ezzel a programmal.” [Rees, 1973: 274]. Ezt a Churchill által lediktált szöveget mind ő, mind Rooseveltt parafálta.

Churchill e lépése egyértelműen mutatta államférfiúi és tárgyalástechnikai nagyságát. E dokumentum parafálása után ugyanis drámai sebességgel követték egymást az események. Szeptember 15-én Rooseveltt kézjeggyével látta el a Land-Lease II. szakaszára vonatkozó megállapodást, amit az előző nap, amikor Churchill tiltakozott a Morgenthau-terv ellen, nem volt hajlandó megtenni. Ugyanezen a napon megállapodtak abban is, hogy Németország északnyugati része lesz az angol, déli része pedig az amerikai megszállási övezet. Churchill tehát parafált egy iratot, amely nem volt több szándéknyilatkozatnál, amelyben nem volt szó Németország felosztásáról, amelyben a Ruhr és a Saar egy kategóriában való említése nyilvánvalóan téves volt, mert a Saar-vidék Franciaországhoz került, amelyet nem látott sem a brit, sem a szovjet kormány, amelynek ezért nem volt jogérvénye, és amely semmire sem kötelezte Nagy-Britanniát. Churchill ennek a papírosnak az ellenében, amelyet sohasem mutatott be a brit kormánynak, megkapta a Land-Lease II. szakaszára vonatkozó megállapodást, amiért ideutazott, és Nagy-Britannia javára rendezte a megszállási övezetek kérdését is, mert Északnyugat-Németország lényegesen fontosabb terület volt, mint Dél-Németország. Churchill volt tehát a győztes, Morgenthau és White azonban a Churchill által parafált szándéknyilatkozatot óriási győzelemnek tekintette.

Morgenthau a kabinetülésen (Cabinet Committee), szeptember 20-án, White jelenlétében jelentette be győzelmét a Kabinetülésen (Cabinet Committee). Ez a megállapodás meglepetést, megdöbbenést és dühöt váltott ki a Morgenthau-terv ellenzői körében. Stimson már szeptember 19-én megfogalmazta újabb memorandumát, amelyben parafálása után is helytelenítette a megállapodást. Hull szeptember 20-án felkereste Rooseveltt elnököt, és hevesen támadta a Morgenthau-tervet és a québec-i megállapodásokat, hangsúlyozva, hogy ezek a tárgyalások a Külügyminisztérium hatáskörébe tartoztak volna. Ezt a sorsdöntő kiszivárogtatások követték, éppúgy, mint a Keynes-terv második változatát tartalmazó White Paper esetében. A Washington Post szeptember 21-én, feltehetőleg a Treasury kezdeményezésére terjedelmes cikket közölt, amely szerint Roo-

sevelt elnök a Külügy- és Hadügyminisztérium által támogatott elképzelések helyett a White – Morgenthau politikát akarja követni a német kérdésben. Ez kellő alapot adott a Külügy- és Hadügyminisztérium ellentámadására. Szeptember 23-án a Wall Street Journal egy cikke leírta, hogy a Treasury terve 30 millió németet akar rákényszeríteni arra, hogy vándoroljon ki a világ más részeire, mert a terv szerint ez előmozdítaná a békét. További cikkek jelentek meg a New York Times-ban és az Evening Starban. A brit alsházban erre vonatkozó kérdéseket tettek fel Edennek, aki azonban nem volt hajlandó nyilatkozni.

A náci propaganda természetesen felhasználta a kiszivárogtatott anyagokat. Göbbels felszólította a német népet arra, hogy harcoljanak azok ellen, akik meg akarnak szabadulni 30 vagy 40 millió némettől. Dewey, Roosevelt republikánus ellenfele az elnökválasztáson kijelentette, hogy a Morgenthau-terv annyit ér, mint tíz új német hadosztály. Walter Lippmann, a híres publicista felkereste White-ot, hogy megbeszélje vele, miért is hibás az a gondolat, hogy Németországot mezőgazdasági és pásztorkodó orszaggá alakítsák át. Ezt követően Roosevelt elhatározta magát a tervtől, és kijelentette, hogy azt valójában sohasem fogadta el. Angliában a terv sohasem került a kormány elé.

Morgenthau és White a kiszivárogtatást és az országos és világbotrányt követően is fenntartotta álláspontját, és úgy vélték, hogy a választások után újrakezdhetik a tervért folytatott harcot. Ezt megerősítette, hogy fennmaradt a Morgenthau és Roosevelt közti szoros kapcsolat, továbbá, hogy White nagyot lépett előre a hivatali ranglistán – Roosevelt kinevezte helyettes államtitkárrá (Assistant Secretary). White október elején kikérte a szovjetek véleményét. Gromiko azt közölte, hogy semmi hivatalosat sem mondhat, de úgy gondolja, hogy a szovjet kormány nagyon közel áll ahhoz, ami a Morgenthau-tervben le van írva.

E terv komoly problémája volt, hogy a német gazdaság megsemmisítése lehetetlenné tette volna a jótételei szállításokat a Szovjetunió részére. White már 1944 márciusában 5 milliárd dollár hitel nyújtását javasolta a Szovjetuniónak. Molotov 1945. január 3-i és Harrimannek átadott memorandumában 6 milliárd dollár hitelt kért 2,25%-os kamattal és 30 éves törlesztési idővel. White 1945. január 10-i kelettel azt javasolta, hogy menjenek elébe a szovjet kívánságoknak, és nyújtsanak 10 milliárd dolláros hitelt. Az 1945. február 4-11-én tartott jaltai konferencián a három legfelsőbb vezető nem jutott egyértelmű megállapodásra. A Morgenthau-tervet és a québec-i megállapodást elutasították. A szovjetek nem kaptak egyértelmű biztosítékot arról, hogy megkapják a kért hitelt. Sztálin 1945. május 9-i győzelmi beszédében azt mondta: „A Szovjetunió ünnepli a győzelmet, habár nem szándékozik felosztani és lerombolni Németországot”.

Truman hivatalba lépése rendezte véglegesen mindezeket a kérdéseket. Roosevelt 1945. április 12-én délután meghalt, és ezzel Truman lett az elnök. Roosevelt betegsége miatt már korábban látnia kellett, hogy milyen feladat vár rá, de az, amivel április 12-én délután szembe kellett néznie, messze meghaladott mindent, amit feltételezett. Stimson hadügyminiszter már e napon, néhány órával Roosevelt halála után tájékoztatta a Manhattan Projectről és az atombomba előkészítéséről, amiről addig nem volt tudomása. Byrnes közölte vele, hogy az atombomba elpusztíthatja akár az egész világot. Cordell Hull külügyminiszter, az ENSZ atyja, aki ezért a művéért 1945-ben Nobel-békedíjat kapott, akkor már 73 éves és beteg volt. Nyilvánvaló volt, hogy élete főművének megvalósulása, az ENSZ megalakulása alkalmával neki kell lennie az amerikai külügyminisz-

ternek, de ezt követően már nem töltheti be ezt a tiszteket. Truman azonnal fölajánlotta Byrnesnek a külügyminiszteri tiszteket, de a kinevezésére csak az ENSZ megalakulása után kerülhetett sor. Harriman moszkvai nagykövete április 20-án beszámolt arról, hogy a Szovjetunió ki akarja terjeszteni hatalmát a vele szomszédos európai országokra. Truman április 23-i első találkozásuk alkalmával, elsősorban a lengyel kormány kérdésével foglalkozva, igen kemény hangon tárgyalt Molotov szovjet külügyminiszterrel, követelve a megkötött megállapodások pontos betartását. Ezek a körülmények határozták meg, ami ezt követően történt.

A *kínai aranyszállítások* ügyének rendezésére azonnal sor került, a kínaiak ugyanis felismerték, hogy ezt a kérdést Truman elnök hivatalba lépése után döntésre vihetik. Május 8-ára, az európai háború befejezésének napjára hívtak össze ez ügyben értekezletet a Külügy-, a Hadügy- és a Pénzügyminisztérium képviselőinek, valamint Soong kínai külügyminiszternek a részvételével. Soong, a történelmi öreg kínaiak mérhetetlen udvariasságával és taktikai érzékével a legmegfelelőbb pillanatban elővette és felolvasta Morgenthau 1943. július 27-i levelét, amelyben megígérte 200 millió dollár értékű arany szállítását, „mihelyt ezt Kína kormánya kéri”. Elmondta, hogy égető sürgősséggel van szükség az aranyra. Morgenthau a következő napon, tehát május 9-én súlyosan hibáztatta a Treasury munkatársait az aranyszállítások megszakításáért, és elrendelte a 200 millió dollár értékű arany azonnali szállítását. White május 10-én azt mondta Morgenthau-nak, hogy „mindig is az volt az álláspontunk, hogy semmiféle jogi alapunk sincs az arany visszatartására; amit tettünk, vékony jégen való korcsolyázás volt” [Rees, 1973: 334]. Május 15-én még egy utolsó kísérletet tett az aranyszállítások visszatartására. Morgenthau május 16-án találkozott az elnökkel, majd arról informálta Soongot, hogy az elnök azt az álláspontot képviseli, hogy az Egyesült Államok kormánya ez ügyben kötelezettséget vállalt, és teljesíti is. Az első aranyszállítvány június 14-én érkezett meg Chungkingba, de későn. Az inflációt már nem lehetett megállítani, és Kína 1945 nyarán megindult a teljes összeomlás felé vezető lejtőn.

Morgenthau bukása gyorsan követte ezeket az eseményeket. Az európai háború 1945. május 8-án fejeződött be, és július 17.–augusztus 2. között rendezték meg a potsdami konferenciát. Az ENSZ San Franciscoban tartott alapító konferenciája június 26-án befejeződött, és Truman, aki ezzel lehetőséget kapott erre, azonnal kinevezte Bynest külügyminiszterré. Július 3-án feleskették, és rajta volt a Potsdamba meghívottak listáján. Nem volt azonban rajta ezen a listán sem Morgenthau, sem White, noha mindketten számítottak rá. Az ok az volt, hogy Truman határozottan ellenezte a Morgenthau-tervet. Morgenthau július 5-én felkereste Trumant azzal, hogy legyen tagja ő is az amerikai delegációnak. Truman azt válaszolta, hogy rá nagy szükség van odahaza, nagyobb, mint Potsdamban. Morgenthau kimondta, hogy ha nincs rá szükség Potsdamban, lemond. Truman viszontválasza „All right” volt, és azonnal elfogadta a lemondást. Ezt órákon belül követte Vinson kinevezése és felesketeése pénzügyminiszteré, és Vinsont az utolsó pillanatban kihúzták a Potsdamba utazók listájáról.

Akkor az elnök halála vagy akadályoztatása esetén az utódlási sorrend az elnök, majd a külügyminiszter, majd a pénzügyminiszter volt, ez az utódlási sorrend akkor folytatódott, de ma már nincs hatályban, azóta módosították. Ebből az következett, hogy ha Truman és Byrnes együtt utazik Potsdamba, és együtt történik velük valami – ami akkor még csak nem is volt teljesen lehetetlen –, Morgenthau az elnök. Truman

ezért órák alatt bonyolította le nagy politika múlttal rendelkező személyes barátja, Vinson kinevezését és felesketését. Őt hagyta otthon, mint legmagasabb kormányzati tisztviselőt, sőt mint nagyobb tragédia esetén utódját.

Morgenthau lemondása után óriási változások következtek be a Pénzügyminisztériumban. Leváltották majdnem az összes vezető tisztviselőt, csak David Bell államtitkár maradt a helyén, aki addig is folyamatosan vitte a hagyományosan e minisztérium hatáskörébe tartozó ügyeket, valamint White, mert nem volt senki más, aki kiismerte volna magát a Bretton Woods-ban fölállított Valutaalap ügyeiben. Vége szakadt azonban White külpolitika tevékenységének, mert Truman ragaszkodott a hivatali rendhez, és külügyekkel csak a külügyminisztérium foglalkozhatott, a potsdami megállapodások pedig végképp időszerűtlenné tették a Morgenthau-tervet.

White szovjet titkosszolgálati kapcsolatainak kitudódása szinte közvetlenül követte a Pénzügyminisztériumon belüli helyzet rendeződését. Bentley 1945. augusztus 21-én vagy 22-én adta fel magát az FBI, a Federal Board of Investigation New Haven, Connecticuti irodájában, és számolt be addigi titkos tevékenységéről. Az FBI kívánságára még egyszer találkozott összekötőjével, Gromovval, aki hivatalosan a szovjet nagykövetség első titkáráként szerepelt. Újabb találkozót is megbeszéltek, ezen azonban Gromov már nem jelent meg, és rövidesen végleg elhagyta az Egyesült Államokat.

Az FBI arra az álláspontra jutott, hogy hitelt lehet adni a Bentley által elmondottaknak, és Hoover, az FBI igazgatója november 8-án levelet küldött a Fehér Házbá. Byrneshez ez a levél nem, hanem csak az FBI 1945. január 1-i keltű húszoldalas speciális jelentése jutott el White tevékenységéről, január 5-én. Byrnest megdöbbenette a jelentés és a következő napon, január 6-án személyesen tájékoztatta Truman elnököt. White-nak az IMF amerikai ügyvezető igazgatójává való kinevezése ekkor már a szenátus előtt volt, az látszott tehát a leghelyesebbnek, ha megakadályozzák a kinevezés szenátusi jóváhagyását. Truman elnök ezért azonnal fölhívatta a szenátus titkárát, aki elmondta, hogy a kinevezést a szenátus ugyanaznap délután egyhangúlag jóváhagyta. Noha Vinson nem akarta, hogy White akár a Treasury, akár az IMF szolgálatában maradjon, Truman elfogadta Hoovernek azt az álláspontját, hogy fenn kell tartani White pozícióját és folytatni kell megfigyelését. White ezért 1946. április 1-ig megtartotta pozícióját a Pénzügyminisztériumban, és ekkor is azzal az indokolással mondott le, hogy a Valutaalap május 6-án kezdi meg működését.

Mindennek következtében White tovább folytatta tevékenységét, azonban csak mint egy szakértői minőségben, és a döntésekért való teljes felelősség Vinsonra hárult. Míg azonban White konzervatív, klasszikus közgazdász volt, addig Vinson nem közgazdász volt, hanem politikus. Döntéseit nem a közgazdasági elvek, hanem a hatalmi politikai szempontok, Amerika századának, az amerikai világuralomnak a törekvései határozták meg. A Keynesről az előző részben leírtakkal együtt ez határozta meg a Savannah-ban történeteket.

A tanulmány második része a Köz-Gazdaság 2017/2-es számában lesz olvasható.

AZ ELŐZŐ CIKK [SZAKOLCZAI, 2017] FÜGGELÉKEINEK JEGYZÉKE

1. függelék. A Keynes-terv első változata. The Keynes Plan. Proposals for an International Currency (or Clearing) Union. (February 11, 1942) In: (Horsefield [1969a, 3-18. o.]
2. függelék. A White-terv első változata. The White Plan. Preliminary Draft Proposal for a United Nations Stabilization Fund and a Bank for Reconstruction and Development of the United and Associated Nations. (April 1942) In: (Horsefield [1969a, 37-82. o.]
3. függelék. A Keynes-terv második változata. [The] Keynes Plan. Proposals for an International Clearing Union. (White Paper) (April 1943) In: (Horsefield [1969a, 19-36. o.]
4. függelék. A White-terv második változata. [The] White Plan. Preliminary Draft Outline of a Proposal for an International Stabilization Fund of the United and Associated Nations. (April 1942) In: (Horsefield [1969a, 83-96. o.]
5. függelék. A közös nyilatkozat. Joint Statement by Experts on the Establishment of an International Monetary Fund. (April 1944) In: Horsefield [1969a, 128-135. o.]
6. függelék. A megállapodás cikkei. Articles of Agreement of the International Monetary Fund. (July 22, 1944) In: (Horsefield [1969a, 185-214. o.]

E CIKK FÜGGELÉKEINEK JEGYZÉKE

A függelékek a Köz-Gazdaság honlapján elérhetők.

1. függelék. Szűzbeszéd a Lordok Házában. Maiden Speech before the House of Lords. (May 18, 1943) In: (Keynes [1940-1944/1980, 269-280. o.]
2. függelék. Beszéd a Lordok Házában. Speech before the House of Lords. (May 23, 1944) In: (Keynes [1941-1946/1980, 9-21. o.]
3. függelék. Záróbeszéd a Zárónyilatkozat elfogadásáról a záró plenáris ülésén. Bretton Woods. Speech by Lord Keynes in Moving to Accept the Final Act at the Closing Plenary Session. Bretton Woods. (July 22, 1944).
4. függelék. Nemzetközi pénzügyi kilátásaink. Our Overseas Financial Prospects. (August 13, 1945). In: (Keynes [1944-1946/1979, 398-411. o.]
5. függelék. Beszéd a Lordok Házában. Speech before the House of Lords. (December 18, 1945). In: (Keynes [1944-1946/1979, 605-624. o.]
6. függelék. Levél a Pénzügyminisztériumnak. Letter to the Treasury. (March 7, 1946) In: (Keynes [1941-1946/1980, 211-214. o.]
7. függelék. Beszéd a Valutaalap és a Világbank kormányzóinak alakuló ülésén. Savannah. Speech at Inaugural Meeting of Governors of Fund and Bank. Savannah. (March 9, 1946). In: (Keynes [1941-1946/1980, 215-217. o.]
8. függelék. Nyilatkozat a Valutaalap és a Világbank kormányzóinak ülésén. Savannah. Statement at Meeting of Governors of Fund and Bank. Savannah. (March 16, 1946). In: (Keynes [1941-1946/1980, 218-219. o.]
9. függelék. A savannah-i konferencia a Bretton Woods-i zárójelentésről. Levél a Pénzügyminisztériumnak. The Savannah Conference on the Bretton Woods Final Act. Letter to the Treasury. (March 27, 1946) In: (Keynes [1941-1946/1980, 220-238. o.]
10. függelék. Skidelsky késői gyászbeszéde. In: (Skidelsky [2000, 459-478. o.]